

Добаев К.Д., Чалданбаева А.К.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МАГИСТРДИК ДАЯРДОДОГУ ПРОГРАММАЛАРДЫН ИШКЕ АШЫРЫЛЫШЫ

Добаев К.Д., Чалданбаева А.К.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОГРАММ МАГИСТРАТУРЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ

K.D. Dobaev, A.K. Chaldanbaeva

IMPLEMENTATION OF PROGRAMS FOR MASTER'S IN KYRGYZSTAN

УДК: 378.14

Макалада азыркы учурдагы магистратуранын абалы көрсөтүлгөн, республикадагы ЖОЖго магистрдик программаларды иштеп чыгууда жана киргизүүдөгү пайда болгон көйгөйлөр, магистрлерди даярдоодогу компетенциялык мамилелери жана магистрдик деңгээлдеги программаларды түзүү боюнча суроолорго өзгөчө көңүл бурулган.

The article reveals the current state of Magistrates in Kyrgyzstan discussed the problems of development and implementation of master's programs in the institutions of the republic, special attention is paid to the competence-based approach in the preparation of master's and Master's degree in programming.

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн № 496 «Кыргыз Республикасынын жогорку адистик билим берүү структурасынын эки деңгээлде аныктоо» токтому кабыл алынгандан бери 2 жылдан ашуун убакыт өтүү. Бирок бул токтомго чейин эле, Кыргызстанда магистрдик программаларды даярдоодо кандайдыр бир деңгээлде тажрыйбалар топтолгон. Мисалы, педагогикалык багыттагы магистрдик программалар И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинде, экономикалык багыттар боюнча Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинде ишке ашырылган. Жалпысынан Кыргызстанда азыркы убакытка чейин магистратура жана магистрдик программа боюнча белгилүү бир деңгээлде түшүнүктөр калыптанган жана тажрыйбалар топтолгон.

Кыргызстандагы «Билим берүү» мыйзамына ылайык, магистратура экинчи жогорку билим катары каралат. Ошондуктан, изилдөөлөр көрсөткөндөй, магистрдик программалар боюнча билим алгандардын 50% багытка ээ жана алар биринчи жогорку билимге караганда бир канча айырмаланат. Мисалы, студент «Окутуучу» адистигин аяктап, магистратурага «Экономика» багыты боюнча тапшырган. Буга окшогон мисалдар абдан эле көп. Бул дагы бир жолу магистратура жана магистрдик программа боюнча коомдо так түшүнүктөрдүн калыптандыруу зарылдыгын айгиленейт.

Эгерде эл аралык документтерге кайрылсак, мунун ичинде негизги Болон процессинин документтерин алсак, магистратура – бул бакалавриаттан кийинки билим берүү деңгээли. Демек, бул жогорку деңгээл, мында бүтүрүүчүгө жогорку талаптар коюлат. Адистиги боюнча

магистратуранын бүтүрүүчүсү эмгектенүүгө керектелген компетенцияларга, көндүмдөргө, терең теориялык билимдерге ээ болуусу абзел, б.а. фундаменталдык кесиптик билимге ээ болгон адис.

Базалык жогорку билим берүүдө жалпы же универсалдык компетенциялар басымдуулук кылат. Ошондуктан, бакалаврларды даярдоодо жалпы жана универсалдык компетенцияларды калыптандыруусуна маанилүү көңүл бөлүнөт. Алар пайыздык катышта 70% түзөт, ал эми магистрдик программалар боюнча даярдоодо маанилүү орунду илимий жана тар кесиптик компетенцияларга көңүл бөлүнөт. Магистратурада билим берүүдө жалпы жана универсалдык компетенциялар билим алуучулардын каалоосу боюнча элективдик курстар аркылуу калыптанат.

Демек, магистр деген ким? Magister - латын тилинен которгондо «устат», «мугалим», «жетекчи» дегенди түшүндүрөт. Орус тилине которгондо - «өз ишинин чебери» дегенди түшүндүрөт. Байыркы Римде маанилүү кызмат орду 50 чейин чукул кызматтарга дал келген. Азыркы учурдагы «магистр» жогорку билим берүү англо-америкалык системасы «бакалавр» жана «доктордун» ортосунда болот.

Ал эми Кыргызстандагы магистратуранын абалы кандай? Жогоруда белгилегендей, Кыргызстанда магистратура калыптануу стадиясында. Коомчулукта магистратура жана магистрдик программалар боюнча жалпы түшүнүктөр жокко эсе. Жалпы алганда, бакалавр-магистр эки деңгээлдүү билим берүү биздин кесиптик билим берүү үчүн жаны кубулуш. Бизде студенттер адистик боюнча даярдалган, б.а. типтүү окуу пландары белгилүү бир адисти: инженер, куруучу, архитектор, орус тилини жана адабият же биолог мугалимин даярдоого багытталган. Студент белгилүү бир адистик боюнча диплом алып, бул дипломдун аркасында бир жерде өмүр бою эмгектенген. Көп эле учурларда коомдо «эмгек китепчесинде бирдей эле жазуулар бар» деген ой-пикирлер айтылып келген. Демек, адам бир адистик боюнча өмүр бою бир жерде иштеген.

Өндүрүштүк коомчулукта мындай көрүнүштөр мыйзам ченемдүү болуп саналат, бирок өндүрүштөн кийинки коомчулук үчүн эмес. «Бүгүнкү күндүн фактысы эртеңки күндүн катасы. Коомчулукта индивидуум тынымсыз эмгек ордун, жашаган

жерин, коомдук байланыштарын ж.б. өзгөртөт. Мындай шарттарда өзгөчө орун билим берүүнүн эффективдүүлүгүнө бөлүнөт. Эртеңки күндүн мектеби бир гана маалыматтар менен камсыздабастан, ошондой эле, аны менен иштөөгө шарт түзүүсү абзел. Окуучулар менен студенттер эски идеяларды таштоого үйрөнүү менен аларды кантип алмаштыруу жолдорун билүүсү керек. Кыскача айтканда, алар окууга жана кайрадан окууга милдетүү. «Эртеңки күндүн билимсиз адамы окуй албаган адам эмес, окуга үйрөнбөгөн адам эсептелет!» - деп белгилеген Э.Тоффлер.

Мындай шарттарда магистрдик деңгээл өзүнүн маңызы боюнча көп варианттуу, ийкемдүү, жекечеленген, азыркы учурда талапка керектелген билимдерге чукул өзгөрүү касиетине ээ. Базалык билимге ээ адам кийин жекече керектөөгө жана коомчулуктун суроо талабына карай эки же андан жогору магистрдик деңгээлге тапшыра алат. Башкача айтканда, магистрдик даярдык адамга тигил же бул багытка же областка багыт алууга шарт түзөт. Ошол себептен биз магистрдик багыттардын көп болушу керек! – деп эсептейбиз. Алар башка билим берүү деңгээлине караганда адистешкен жана фундаменталдуу болушу керек.

Биз билгендей бакалаврдык даярдык деңгээли бирдей компетенциялардын жыйындысы, ал багытына көз карандысыз эле стандартталышкан, б.а. бакалаврдык деңгээл жогорку билим берүүнүн базасы болуп саналат.

Магистрдик программалар көп болуусу абзел, ошондуктан, магистрдик программалар коомдук - экономикалык кырдаалдар эске алуу менен ЖОЖдо ар бир багыттар боюнча иштелип чыгып жана бекитилиши керек. Бир сөз менен магистрдик программалар жекечеленген жана практикага багытталган. Мында ЖОЖдор өкмөттүн токтомуна 23.08.2011-ж. ылайык магистрдик программалар жогорку адистик билим берүү боюнча Мамлекеттик билим берүү стандартында каралган көрсөткүчтөргө таянышы керек.

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда төмөнкү багыттар боюнча магистрдик даярдык ишке ашырылат: илимий-изилдөөчүлүк, ал негизинен илимий - изилдөөчүлүк иштерге даярдоого багытталган. Магистратураны аяктагандан кийин кандидаттык жана доктордук диссертацияны коргоо максатында аспирантурага тапшырышат. Экинчи багыт окутуучулук иш-аракет менен байланыштуу, мында бир топ адамдар адистик билим берүү системасында эмгектенүү үчүн магистратурага тапшырышат. Ал эми үчүнчү багыттар адистешкен, мында алынган билимдерин тереңдетүү жана жайылтуу максатында окууну улантышат.

Жогоруда белгиленген магистрдик даярдыктардын бардык багыттары өлкөнүн коомдук-экономикалык шарттарынан көз каранды. Магистратураны бүткөндөн кийин аспирантурага тапшыргандар магистрдик программа боюнча өздөрүнүн

келечектерин окутуучулук жана илимий-изилдөөчүлүк иш-аракеттери менен байланыштуу. Бул көрүнүш мыйзам ченемдүү. Тактап айтканда, Кыргызстан азыркы учурда терең кризистик абалда, ошондуктан, үчүнчү багыт б.а. ага чейин алынган билимдердин фундаментализациясы жана адистиктешүүсү үчүн окугандар аз.

Андан кийинки маанилүү суроо - бул магистратура жана магистрдик программалар боюнча билим берүүнүн мазмуну болуп саналат. Кыргыз билим берүү Академиясынын кесиптик билим берүүнүн көйгөйлөрү Борборунун жүргүзгөн анализи боюнча, азыркы учурда магистрдик программалардын мазмунуна Кыргыз Республикасында кандайдыр-бир белгилүү аныкталган нормалар жок. Бирок, ошондой болсо дагы, магистрдик деңгээлдин бекитилген Макети бар. Анын негизинде буга чейинки иштелип чыккан негизги көрсөткүчтөр улантылган. Анда 2 жылдык окуу мөөнөтү, 120 кредит, 1 кредит 30 саат, үч цикл, анын ичинен: жалпы илимий цикл, кесиптик цикл, практика жана илимий иш жана ошондой эле 40% кем эмес базалык компонент. Жогоруда белгиленгендей, түрдүү максаттагы магистрдик программалар бар. Мисалы, кесипке же тереңдетилген даярдыкка негизделген программаларга болгон мамилелер. Мында окуу дисциплиналардын үлүшү кандай болушу керек? Илимий ишке канча кредит бөлүнүшү керек?

Билим берүү системасына компетенттүү мамилесин айтсак, тигил же бул багыттар боюнча магистрлерди даярдоодо магистрдик программалардын аягында кандай компетенциялар калыптануусу керектигин аныктоо зарыл. Мындай бардык суроолор изилдөөнү жана иштелип чыгуунун керектейт.

Кыскача корутунду кылып айтканда, жогоруда белгиленген суроолорго төмөнкүдөй чечимдерди сунуштайбыз:

1. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү» мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү, анда билим берүү системасында магистратуранын ордун жана статусун так көрсөтүү. Магистратура бул экинчи жогорку билим берүү гана эмес, ал билим берүүнүн эң экинчи жогорку деңгээли катары көрсөтүү. Магистратуранын негизги максаты – илимий - иштерге багытталган жана кандидаттык жана доктордук диссертацияларды жактоого умтулган адистерди даярдоо болуп саналат. Бул адистер теориялык жана практикалык иш-аракеттерге жеңил ыңгайланыша алышат жана алар өздөрүнүн илимий потенциалын рационалдуу жана эффективдүү колдонуша алышат. Башкача айтканда, билим берүүнүн экинчи деңгээли катары магистратуранын негизги максаты жогорку кесиптик классты даярдоо. Өз учурунда ал өз алдынча тандап алган областынын илимий иш - аракеттинин теориясын жана практикасын билуусунун камсыз кылуусу аныкталат.

Ошондуктан, магистратуранын бүтүрүүчүлөрүнүн жыйынтыктоочу аттестациясы ырааттуу түрдө эки этаптан турушу керек: 1) магистрдик экзамен; 2) магистрдик диссертацияны даярдоо жана коргоо.

Магистрдик экзамен экиден кем эмес экзаменден турушу керек: илимдин методологиясы жана профил боюнча экзамен.

Магистрдик диссертацияны коргоодо белгилүү бир област боюнча алдынкы адистердин катышуусунда эл алдында өткөрүлүшү керек.

2. Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим Министрлиги магистрдик программалар боюнча даярдоого негизги окуу мекемесин аныктоосу керек. Анткени бардык эле университеттер магистрдик деңгээлдеги адистерди даярдоону камсыздай алышпайт. Бүгүнкү күндө кээ бир ЖОЖдо магистрдик программалар бар, бирок тилекке каршы ошол ЖОЖдо программанын профили боюнча бир дагы илимдин доктору жок. Бизде Кыргызстанда магистратурага жеңил ойлуу мамиле калыптанган. Эгерде Россияда магистратуранын калыптануу тарыхына кайрылсак (биз россиялык моделге багыт алабыз) магистратураны бүткөндөн кийин приват-доцент жана экстраординардук профессор деген илимий даражалары ыйгарылган.

Ошондуктан, Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы аттестациялык башкаруусу магистратуранын ишке ашырылышы боюнча лицензиялык нормаларды карап чыгуусу абзел.

3. Жогорку кесиптик билим берүүнүн «магистр» деңгээли боюнча Мамлекеттин билим берүү стандартынын Макетинде толуктоолор киргизилиши керек.

Стандарт боюнча программанын жалпы жүктөмүндө өз алдынча иштин үлүшү 80% кем эмес болушу керек жана бардык окуу мөөнөтүнө Окумуштуулар Кеңешинде бекитилген жекече окуу программасы иштелип чыгышы зарыл.

Магистрдик программаларга кенен жыйынтыктоочу аттестация жазылышы керек. Эгерде магистрдик программаларга толуктоолор жана тактоолор киргизилсе ийгиликке алып келет.

4. Жекече окуу программасы иштелип чыкканда ЖОЖ өздөрү окутуунун аягында Мамлекеттин билим берүү стандарттарында көрсөтүлгөн кандай компетенциялар калыптануусу керектигин аныкташат. Педагогикалык багыт боюнча Мамлекеттин билим берүү стандарттарында магистр деңгээли боюнча көрсөтүлгөн компетенциялар тереңирээк иштелип чыгуусун талап кылат.

Кыргыз билим берүү Академиясынын кесиптик билим берүүнүн көйгөйлөрү Борборунда, окутууда тигил же бул компетенциялар келечекте окуу пландарына киргизүү максатында иштелип чыгууда.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү» мыйзамы. – Бишкек, 2003.
2. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн №496 «Кыргыз Республикасынын жогорку адистик билим берүү структурасынын эки деңгээлде аныктоо» токтому. – Бишкек, 2011.

Рецензент: д.пед.н., профессор Чоров М.Ж.